

Az élővilág állapota és egészségünk

KÖRNYEZET ÉS EGÉSZSÉG VISZONYA, TÁGABB FELFOGÁSBAN

Poór Gyula

az MTA doktora, egyetemi tanár, főigazgató,
Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet, Semmelweis Egyetem, Budapest
poor.gyula@orfi.hu

Az egészség és a környezet kapcsolatával foglalkozó környezet-egészségtan tantárgyai és szakkönyvei tematikájukat tekintve ritka kivétellel a kóros környezeti tényezők emberi egészségre gyakorolt hatásaira szorítkoznak. Így a környezetegészség tudománya elsősorban a humán ökológia és a közegészségügy szakterületeivel ölelkezik, és általában nem bontja ki ezt az összetett viszonyrendszert a maga teljes valóságában.

A közelmúlt nemzetközi és hazai környezeti katasztrófái minden jövőnkért aggódó, felelősen gondolkodó embertársunkat rádöbentettek arra, hogy az emberi tragédiákon és veszélyeztetettségen túlmenően komolyan foglalkoznunk kell az állat- és növényvilágot érintő környezeti károkkal és azok megelőzésével is. A környezettudomány tehát nem lehet kizárólag humán diszciplína. Ugyanakkor azt is szükséges felismernünk, hogy környezetünk felől nemcsak negatív hatások, hanem pozitív impulzusok is naponta érik bolygónk összes élőlényét, embert, állatot és növényt egyaránt. Ha mérlegre tesszük a

kedvező és kedvezőtlen jelenségeket, egyértelmű, hogy az élővilág létezését és újrateremtődését segítő építő folyamatok túlsúlyban vannak a destruktív elemekkel szemben, ami az élet fennmaradásának a záloga. Környezet és egészség viszonylatába tehát az egész élővilágot érintő külvilági ártalmak mellett, az egészséges állapotot folyamatosan lehetővé tevő környezeti feltételrendszert is mindig bele kell értenünk.

A Magyar Tudományos Akadémia Környezet és Egészség Bizottsága 1984-es megalapítása óta e vizsgált viszonyrendszer széleskörű értelmezése alapján tevékenykedik. Nem is lehetne másképp, hiszen ez az interdiszciplináris testület az Akadémia három osztályának (Biológiai-, Orvosi- és Agrárosztály) közös célkitűzéseit valósítja meg a kérdésben, amit a bizottság speciális személyi összetétele tesz lehetővé. Így az elmúlt évek rendszeres bizottsági ülésein és nyílt szimpóziiumain a humán megbetegedésekben szerepet játszó környezeti tényezők tárgyalása mellett az állatorvostudomány és az agrárium aktuális ökológiai

problémái is rendszeresen megvitatásra kerültek, gyakori esetben konkrét javaslatokat téve az illetékes hatóságoknak. De a patológias faktorokon túl a testület mindig nagy figyelmet fordított a fiziológias külvilági hatásokra (például termálvizekre), melyek nélkül egészséges élet és megfelelő életminőség nem tartható fenn, és a kóros állapotok megelőzése sem lehetséges.

A komplexitásnak e nem titkolt szándéka vezetett bennünket a testület 2010. májusi, *Az élővilág állapota és egészségünk* címmel Vácra tóton rendezett ülése kapcsán a tematika összeállításakor. A *genius loci* által megérintve az előadások az emberi egészség és a környezet interaktív együttműködésének széles spektrumát fogták át az ökoszisztémák fontosságától, azok modellezésétől a már filozofikus kérdéseket felvető környezetantropológiai megközelítésig. Az élénk vitát és sok hozzászólást kiváltó ülés előadásai arra indítottak bennünket, hogy az elhangzottakat dolgozatok formájában is rögzítsük, melyeket a jelen lapszám további tanulmányai tárnak az olvasó elé.

Az *Ökoszisztéma-szolgáltatások és egészségünk* című dolgozat felhívja a figyelmünket arra, hogy az ember életminősége az élete során felhasznált ökoszisztéma-szolgáltatásoktól jelentősen függ. Sajnálatos módon a környezetátalakító tevékenység következtében ezen szolgáltatások sokfélesége, vagyis a biodiverzitás a deklarált nemzetközi erőfeszítések ellenére rohamosan csökken. A biodiverzitás 2010-es világeve jó alkalmat jelentett arra, hogy az emberiség élővilággal való harmóniájának helyreállítására végre hatékony lépések történjenek, mely befektetések hosszú távon egyértelműen megtérülnek majd gazdasági szempontból is.

A természeti környezet, vagyis az ökoszisztémák természetközelségének jellemzésére

szolgáló természeti tőkeindex jelentőségével foglalkozik a következő tanulmány. A hazai MÉTA-adatbázison alapuló index a minél természetesebb, eredeti állapotában megőrzött élőhelyek területét (mennyiségét) és természetes minőségét veszi figyelembe. A numerikus index segítségével az egyes területek és az ottani élővilág állapota áttekinthető, és tájhasználati döntéseknél felhasználható.

Ember és természet viszonyának újragondolása is szükséges az egészséget széles tömegben veszélyeztető parlagfű elleni sikeres küzdelemhez. Ez derül ki abból a közölt terep-kísérletből, mely a gyomnövény elterjedésében a talajfelszín bolygatásával, földmégmunkálással járó szántóföldi növénytermesztés kulcsszerepét támasztotta alá. Hazánkban a parlagfű elterjedéséhez a rendszerváltást követően a tulajdonviszonyokban és művelési módokban bekövetkező változások, így az átgondolatlan környezetátalakító tevékenység is jelentősen hozzájárult.

Az embert naponta érő környezeti tényezők közül kiemelkedő jelentőségűek a pszichés hatások. Az egyén a környezet elvárásait és saját céljait igyekszik megismert képességeivel összhangba hozni, ami a kompetenciájának optimalizálására irányuló folyamatos törekvést vonja maga után. Az új magatartási válaszokat kiváltó stresszhelyzetek az alarm vagy vészreakció, és a problémával való megbirkózás (coping) következtében egyértelműen pozitívak, kórossá akkor válnak, ha nem vagyunk képesek az új helyzetet kezelni (tanult tehetetlenség), vagy ha az ellenállás kiemerülési reakciót von maga után. A témával foglalkozó tanulmány a környezet és az ember pszichés viszonyát játékelméleti modellel, ábrán szemlélteti.

Az állatok közelsége speciális pszichés hatást jelent az emberre. Domesztikálódási

képessége és szociális kötődése révén az állatok közül kiemelkedik a kutya, mely a társállat prototípusa lett, és a szoros emocionális kapcsolatnak ma már a fiziológiai mechanizmusait is kezdjük megismerni. Az evvel a témával foglalkozó dolgozat bemutatja a társállattartás egészségmegőrző szerepét, ami a stresszoldáson, a szociális izoláció csökkentésén és a személyiségformáló hatáson egyaránt alapul. Az első sorban kutyákkal történő állatasszisztált terápia, fogyatékosok és viselkedési zavarban szenvedők esetében jelentős javulást eredményezhet, de a szerző felhívja a figyelmet az ezen a téren rendelkezésre álló kevés *evidence-based* kísérletre és adatra, valamint a kutatások metodikai buktatóira.

A tematikus blokk záródolgozata a környezetantropológia, a kultúrfilozófia és a vallástudomány közös területeire kalauzol el bennünket. A születés és elmúlás egymást feltételező körkörösségét szimbolizáló „élet kerekét” szembeállítja a természeti forrásokat

elhasználó, és a környezetet folyamatosan szennyező gazdasági-civilizációs folyamatokkal. A környezetantropológia jelenségeit a természet, társadalom, technológia és tudás által alkotott 4T-modellben helyezi el és értelmezi, valamint érinti a transzcendenciával reprezentált ötödik T kérdését is. Az emberiség egymást követő korszakainak paradigmáit és környezetképeit is meghatározta a természet, a társadalom, a technológia vagy a tudás dominanciája. Szerteágazó és elgondolkodtató tanulmánya végén a szerző a fenntarthatóság és folytathatóság kritériumának a 4T közötti harmonikus együttműködést jelöli meg. Ez a megközelítés az ember és környezete vonatkozásában a cselekvés és a remény útját jelöli ki számunkra, melyek az összefonódó tanulmányok vezérgondolatát képezik.

Kulcsszavak: *környezet és egészség viszonya, komplex értelmezés, MTA Környezet és Egészség Bizottsága, 2010-es vácrátóti ülés*

